

הראשונה, עד סוף שלישי הראשון של הלילה, (5) דברי רבי אליעזר (6). וטעמו, משום ש"ובשכבך" משמעותו זמן התחלת השכיבה לישון, והוא הזמן שבני אדם הולכים לשכב לישון, וזהו רק בשלישי הראשון של הלילה. (7)

וחכמים אומרים: זמן קריאת שמע של ערבית הוא עד חצות הלילה. (8) וטעמם

יתבאר בהמשך המשנה.

רבן גמליאל אומר: זמן קריאת שמע הוא עד שיעלה עמוד השחר. (9) כי לדעתו משמעות "בשכבך" היא כל זמן שכיבה, וכל הלילה הוא זמן שבני אדם שוכבים בו.

מעשה שהיה, ובאו בניו של רבן גמליאל מבית המשתה (10) לאחר חצות. אמרו לו

5. כל חלק של הלילה קרוי "אשמורת", וטעם לכך הביא רש"י [שמות יד כד] "לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לשלושה חלקים, לכך קרוי אשמורה".

6. בגמרא [ריש דף ג] מצינו שני ביאורים בפסקא זו, א. "דברי רבי אליעזר" נסוב על כל האמור עד כה, דהיינו על תחילת וסוף הזמן. ב. רבי אליעזר חולק רק על סוף הזמן, אך בתחילתו מודה לרבנן שהזמן הוא מביין השמשות, והוא קודם לזמן שהכהנים נכנסין בו לאכול בתרומה. והגר"א בשנות אליהו ביאר שלכך שנינו לישון "מאימתי" משמעותו מתי תחילת הזמן, ולא "אימתי" שכולל את כל הזמן מתחילתו עד סופו, [וגם לפי הביאור הראשון תחילת הזמן אינה דוקא מדברי רבי אליעזר, כי חכמים מודים לו בכך].

7. "דודאי כל שדעתו לישון כבר שכב וישן" – רש"י להלן [ד א ד"ה לימרו].

8. רש"י להלן [ג א ד"ה לאו] נקט שלדעת חכמים מעיקר הדין זמן ק"ש הוא כל הלילה, ורק סייג הוא שלא יקרא אחר חצות, [אך בדיעבד אם בשוגג לא קרא, קורא אחר חצות ויוצא ידי חובה], וכן דעת הרא"ש [סי' ט]. אולם רבינו יונה נקט שלדעת חכמים אחר חצות אינו יוצא ידי חובה אף בדיעבד, והביא

שהראשונים נחלקו אם יקראנה בלא ברכותיה כי חכמים יכולים למנעו מברכות שהם תקנום, או שבמקום סייג יכולים לפטרו אפילו ממצות עשה, ולא יקרא ק"ש כלל. וראה בפמ"ג [פתיחה לק"ש] שלדבריו אינו מקיים מצות ק"ש אחר חצות, וכן הוכיח בקובץ הערות [סט ז] מדברי תוס' בסוכה [ג א], וראה קובץ שיעורים [ד"ס ג], ובהערה 15 נרחיב.

9. "עלות השחר הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש בכדי שעה וחומש שעה מן שעות זמניות". הרמב"ם בפירוש המשנה. והמג"א [פט ג] נקט שהוא הרגע הראשון שמאיר. והאליהו רבא הוכיח שהוא רק כאשר מאיר כל המזרח. וראה במשנה ברורה ובביאור הלכה [שם ד"ה ואם] בירור השיטות בזמן עלות השחר.

10. הבית יוסף [צט] הוכיח מדברי הרא"ש והרשב"א להלן [ט א], שדוקא משום שהיו במשתה הרשות אמר להם שאם עלה עמוד השחר פטורין. אך אם היו במשתה מצוה הם נחשבים אנוסים, ויכולין לקרא בדוחק גם אחר עלות השחר, עד הנץ החמה. והט"ז [רלה] ביאר, שהתחילו במשתה מבעוד יום, ולכן לא הוצרכו להפסיק במשתה הרשות. וראה תוס' יו"ט [עירובין פ"ח מ"א] שסתם "בית המשתה" הוא שמחת חתן וכלה.